

Ansvar? Nei takk!

AV

Bjørnar Olsen

PUBLISERT 3. november 2007

I do not take responsibility of any ill feelings you may develop after reading this.

Disclaimer på compassionat.blogspot.com

Avisnotisen forteller at næringslivskonsulenter sliter med å rekruttere yngre mennesker til lederstilling. Unge ønsker heller ekstase og underholdning enn å bygge virksomheter og samfunn, sies det. Samtidig strekker vi ungdomstiden lenger og lenger. Alt i dag er den strukket til rundt trettiårsalderen, mens den i 2020 vil strekke seg fra 11 til 38 ifølge fremtidsforskeren Jesper Bo Jensen. Når ungdomstiden er definert som nettopp det å ikke ta ansvar, betyr det at vi minst har tyve årskull i arbeidslivet som er mer opptatt av å gi form, smak og farge til sitt eget liv fremfor å støtte opp under en kalvinistisk besteborgerlighet. Og den eneste generasjonen som med en viss legitimitet kunne ha sukket over denne manglende viljen til å bygge landet – dagens pensjonister – sitter på Spanias solkyst og drikker vin. Det er tilsynelatende ikke ansvar for felles fremtid som styrer landet, men ansvar for egne opplevelser.

«Når kilerinstinkt står høyere i kurs enn omsorg, er det ikke enkelt å være hjelpsom»

Individualismen synes dermed fullendt: Vi har nådd en tilstand av absolutt uavhengig selvstendighet, hvor vi ikke lenger trenger fellesskapet. I vår frie autonomi behøver vi ikke – og har ikke – lenger ansvar for andre enn oss selv. Det er kanskje derfor ingen lenger makter å håndtere fellesområdene. I borettslaget er fellesområdene fylt opp av malingsspann og gamle sofaer, plank og ødelagte sykler, etterlatte barnevogner med flat felg og mystiske sorte plastposer. I det store og hele minner den sosiale hverdagen i økende grad om 24/7-versjonen av sosialpsykologiens bystander-effekt; jo flere som ser det, dess mindre sjanse for at noen gjør noe.

Dessuten; samtidig som det siste året har gjort det klart for de fleste at egne valg er mer avgjørende for vår felles fremtid enn noensinne, sitter jeg fast i opplevelsen av å ikke kunne velge andre enn meg selv. I et arbeidsliv styrt av opsjoner og sign-on fees, og et hverdagsliv styrt av forbruker-ekstragavanza og stigende boligpriser, er det ikke lett å velge solidariteten. For jeg har ikke tillit til at de andre velger den. Som i et eneste stort prisoner's dilemma fanges jeg av en logikk hvor det å velge noe annet enn meg selv er å

fremstå som en taper. Når killerinstinkt står høyere i kurs enn omsorg, er det ikke enkelt å være hjelpsom.

I selvrealiseringens tidsalder blir snillhet selvutslettelse – og selvutslettende er det verste man kan være. Nei, kom deg på Facebook, blogg i vei, vær på TV, vær synlig, bygg deg som merkevare og promoter deg slik at du får være med. Men dette er en kjærlighetsløs inkludering: Du får bare være med i mitt nettverk hvis vi har mer eller mindre gjensidig *nytte* av hverandre. For det er kun meg og mitt jeg har ansvar for å bygge; mitt bidrag til din utfoldelse er kun verdt å følge opp hvis også jeg kan dra nytte av det. Slik blir livet en evig jakt etter den ene egenskapen som gjør at man trer frem for andre. For bare den ene handlingen, den ene opplevelsen, det ene trekket er på plass, vil jeg bli sett, anerkjent, verdsatt. Men å headhunted er ikke det samme som å elskes.

JC Decaux-samfunnet Dette samfunnets logiske konsekvens er å privatisere alt. For klarer vi ikke å ta vare på samfunnet sammen, må vi operasjonalisere og konkretisere samfunnsansvaret for hver enkelt av oss: Du luker blant rosene i parken, mens jeg skifter vannet i fontenen. For så vidt har byer som Oslo dels alt gjort dette, med blandet hell. En ting er at de har stykket opp byens fortau og solgt de i metervis til ulike reklamebyrå; tidligere har de forsøkt å gi ansvar for snørydding og strøing til byens gårdeiere. At gårdeiere gav blaffen i dette, skyldes at logikken ikke ble fulgt helt ut. For det individuelle ansvaret må følges av individuelle konsekvenser, hvor den som ikke tar ansvar, vises null nåde. Når min lårhals knekker fordi du lot være å strø, er det nemlig min advokat du hører fra. Det er nesten som jeg ser frem til den første som saksøker JC Decaux for kuttene han pådro seg da han raste gjennom glassmonteren med reklame.

Ikke bare er dette en samfunnsmodell som fungerer for ofre og advokater; en slik samfunnsorganisering viser med all tydelighet at individualismen krever minst like mye ansvar av oss som kollektiv og solidaritet gjør, ja, om ikke mer. For i stedet for å motiveres av dugnadsånd eller fellesskapsfølelsen er det redselen for å bli saksøkt som driver oss til å ta ansvar for fellesskapet. Slik mister vi avlastningen i kollektivet, og bærer våre kors alene. Og dette er et ansvar uten grenser. For mens ansvar for andre nødvendigvis må begrenses (det er bare psykopaten som forsøker å kontrollere alle andre), er det å ta ansvar for seg selv en oppgave som ikke kan avgrenses.

Ikke nok med det. Dette uendelige ansvaret følges av at listen over valg som påvirker hvordan du har det, har vokst seg lengre enn lang. Før het det: En kaffe med melk. Nå: Kaffe latte med lett- eller helmelk? Enkel eller dobbel? Ekstra skum på toppen? Brunt sukker, hvitt sukker, søtningsmidler eller uten? Ta med eller drikke inne? Samlet blir det et uendelig ansvar for å velge riktig, men like fullt noe vi skal håndtere på egen hånd.

Ansvarsfraskrivelse som overlevelsesstrategi Idette samfunnet blir ansvaret for egne valg lett et åk, mens ansvarsfraskrivelsen blir botemiddelet. Politikere toer sine hender; drapsmenn saksøker samfunnet; næringslivsledere anklager sine ansatte for å syte, mens de ansatte mener de har ledere som er psykopater – og alle parter spiller slik ansvaret effektivt ut av egne hender. Det er som om den eneste måten vi kan ivareta vår

egen mentale helse på er å skylde på hverandre. Med ansvarsløsheten som en overlevelsesstrategi, er det med ett forståelig at unge japanere melder seg ut. For i Japan finnes det alt over 2 millioner mennesker som går under navnet Neet-generasjonen (Not engaged in Employment, Education or Training). Og det blir stadig flere av disse japanerne mellom 15 og 35 som verken er i jobb, utdannelse eller annen form for opplæring. I stedet låser de seg inn på (gutte) rommet, leser Manga, surfer på nettet eller trykker på konsollens kontroll. Enkelte har ikke hatt kontakt med omverdenen siden før milleniumsskiftet.

Og næringslivet går etter; de outsourcer sine aktiviteter, slik at det nærmest blir en kafkask opplevelse å finne frem til hvem som er ansvarlig. Posten legger sine hentekontorer til 7-Eleven; på mange vis praktisk, helt til noe går galt, for da toer de sine hender, de bak disken: «Det er ikke vårt ansvar, det er Postens, vi er bare et sted som utleverer ...» Og ringer du Apples kundeservice for å klage, ender du til slutt på et callsenter i Sverige, hvor noen med robust personlighet tar imot dine skyllebøtter, men noe ansvar tar de ikke. Og det finnes ikke noe direktenummer til kundebehandleren på IKEA, kun et diffust nummer som gjør at du hver gang du ringer, blir sittende i den samme køen...

Men er alt svart? Kanskje ikke, for barn gir håp. Ikke ved å være uskyldsrene sjeler som forhåpentligvis gjør færre feiltrinn enn hva vi har stelt i stand. Men siden barn er fundamentalt hjelpesløse, må voksne ta ansvar. Ansvar for fritidsaktiviteter som korps, teater, fotball og judo. Og siden barn ønsker å være sammen med hverandre, må de voksne snakke sammen om hvem som henter hvilke barn til hvilken tid på hvilket sted. Og hvem som skal være trener, instruktør eller kakebaker. Slik utvikles et kollektiv, et fellesskap, et lokalsamfunn. Og det er derfor vi voksne trenger barn, enten det er våre egne eller andres. For uten barn er vi bare på gjennomreise. Og hvem tar ansvar for steder man bare besøker?

Derfor er det problematisk at ungdomstiden strekkes. For det sentrale i ungdomstiden er jo nettopp at man er uten barn, uten forpliktelser, uten ansvar, men med rikelig tid til venner, reiser, realisering og fest. Ikke noe dårlig liv det. Nei, så attraktivt er dette at vi i økende grad vegrer oss for å gi slipp på ungdomstiden, og strekker den lenger og lenger inn i alderdommen. Dette gir oss rikelig tid til å realisere oss selv og bli unike vesener. Men som forsker Ragnhild Brusdal sier; vi blir ikke mer empatiske av dette fokuset på oss selv. Det blir for mye tid til å dyrke seg selv, sitt sinn og sin kropp, og vi får rikelig med tid til å bli unike. Eller sære, som jo bare er et annet ord for unik. Men hvem vil bo sammen med unikt sære mennesker? Dette igjen får som selvsagt konsekvens at vi får færre barn, og at flere av oss bare er på gjennomreise i verden. Så sitter vi der da. Uten ansvar for andre enn oss selv.

Men samtidig viser det seg at det er langt vanskeligere å være en selvsentrert individualist enn hva tidsånden foreskriver. For fra naturens side er vi jo ikke bare egoister, slik mange lenge antok. Nei, vi er *også* sosialt rettet og altruistiske av natur. Derfor krever det et stykke arbeid hver bidige dag å skulle gå på tvers av deler av vår natur og leve opp til bandnavnet «Me First and the Gimme Gimmes». Og når noe er

slitsomt, lar mange rett og slett være å gjøre det, for ikke å snakke om at det i farten er så altfor lett å glemme at man ikke skal ta ansvar for andre enn seg selv. Så kanskje hardcore-eksperimenterne The Locust likevel tar feil når de konkluderer: «We have reached an official verdict: Nobody gives a shit!»

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 44, nummer 11, 2007, side 1394-1395

AV

Bjørnar Olsen, Sjefredaktør